

KARAKALPAK ÂŞIK TARZI ŞİİR GELENEĞİ ÜZERİNDE ARAŞTIRMALAR - II¹

Doç. Dr. Metin ERGUN

KAZTUVĞAN CIRAV²

Nogaylı dönemin bütün kültür mirası, Karakalpak, Nogay, Başkurt, Kazak ve Kırım Türkleri tarafından ortak olarak sahiplenilmektedir. Bu cümleden dönemin Ciravlık geleneğinin de aynı şekilde ortak olduğunu söyleyebiliriz. Kaztuvğan cirav da Nogaylı dönemin ciravlarından biridir. Bu yüzden yukarıda adı geçen Türk boylarının hepsi Kaztuvğan'ı kendi ciravlık gelenekleri içinde göstermektedirler.

Kaztuvğan Suyinişılı, XV. yüzyıl ciravlarından biridir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Hayatı hakkında bilinenler oldukça azdır ve bunlar da kendisinin şiirlerinden çıkarılmıştır.

Tahminen XV.yüzyılın ilk yarısında İdil'in kollarından Aktuba boyunda doğan Kaztuvğan devrinin, diğer ciravları gibi asker ciravlarıdır. Şiirlerinden onun obasıyla birlikte İdil boyundan göçmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır:

Alangda alang, alang curt,
Ağla ordam kongan curt.
Atamız bizing Suyiniş,
Kütev bolıp barğan curt.
Anamız bizing Boztuvğan,
Kelinşek bolıp tüşken curt,
Karşaday minav Kaztuvğan,
Batır bolıp öşken curt.
Kindigimdi keşken curt,
Kir-kongımdı çuvğan curt.
Karağaydan sadak buvdırıp,
Kınabımdı okka toltırıp,
Ciyren attı celdirip,
Cavğa karşı şapkan curt.

Eli-halkın baskarıp,
Kaztuvğan bahıt tapkan curt,
Men kettim de, sen kaldıng...

DOSPANBET CIRAV³

Dospanbet de Nogaylı devir ciravlarından biridir. XVI. yüzyıl ciravlarından olan Dospanbet'in doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı ve Nogay Hanı Musa Han'ın ölümünden sonra tahta geçen Şeyh Mamay'ın aksakallar meclisinde olduğu tahmin edilmektedir.

Asker ciravlarından olan Dospanbet'in hayatı savaşlarla geçmiştir. Günümüze çok az şiiri ulaşmıştır.

Koğalı kölder mol suvlar,
Konıslar baskan ökinbes,
Arıslanday omıravla,
Arğmak mingen ökinbes.
Cuparın karday boratıp,
Arıvlar kuşkan ökinbes.
Tori töbel at minip,
Toy toylağan ökinbes.
Kurama şapşak köp kimiz,
Kuyıp işken ökinbes.
Cav kuvarsı cen-caktan,
Ol kalkanday şağalsı
Kan cuvsanday sebileş,
Akkası suvday tögilse...
Eregisip aykasıp,
Er Mamaydıng aldında,
Şeyt ölgen ökinbes.

Kün Kayda ?

Aylanıp akkan ak Cayık,
At salmay öter kün kayda ?

Eaigi biyik Boz orda,
 Engkeymey öter kün kayda ?
 Kara bulan terisin,
 Etik kılar kün kayda ?
 Gudarıdan bav tağıp,
 Girevge kiyer kün kayda ?
 Guldır-güldir kisnetip,
 Gürengdi miner kün kayda ?
 Altı kulaş ak nayza,
 Şokelep şaşsar kün kayda?
 Sadak toli sansız ok,
 Sabagınan ötkerip,
 Basın kolğa cetkerip,
 Sozıp tartar kün kayda?
 Ketbuğaday biylerden,
 Kanges sorar kün kayda?
 Edilding boyın el caylap,
 Şalgayına at baylap,
 Boz ordanung törinde,
 Kız balanung kolınan,
 Kımız işer kün kayda ?

MÜYTEN CIRAV⁴

Hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. 1611-1642 tarihleri arasında Buhara hanlığı yapan İmamkuli Han'a söylemiş olduğu aşağıdaki şiirinden hareketle XVII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir:

He İmam han, İmam han,
 Barma sende İyman han.
 Adamzat degen çarıklık,
 Bul dünyaya miyman han.
 Curtung berin bavızlap,
 Calgız özing dünyada,
 Casamağing güman han.

Doğum ve ölüm tarihleri belli olmayan Müyten'in İdil ve Yayık'ı "sağınış"ıyla ilgili aşağıdaki şiirlerinden hareketle Nogaylı dönem cıravlarından ve İdil-Yayık göçü döneminde yaşadığı tahmin edilmektedir :

Ata curtı Türkistan,
 Duşpan kıstı tum-tustan.
 Endi kayda bararman.

Uşkan Edil-Cayıktan,
 Kanatı şungan bir kuspan.

Bunun gibi aşağıdaki şiir de İdil-Yayık göçünü hatırlatmaktadır:

Men Müytenmen, Müytenmen,
 Bas palasang kaytemen.
 Edilden cüzip ötemen,
 Elime barıp cetemen.
 Cayıktan cüzip ötemen,
 Caylavıma cetemen.
 Er Edige tusında,
 Babam kaysar er edi.
 Nuratdiyın tusında,
 Batır Noğay der edi.
 Caratkan kâdir Kudayım,
 Bizing Bahıt tayğan ba?
 Eng izinde aylanıp,
 Kul boldık-av Naymanga.

Bütün Nogaylı dönem cıravları gibi Müyten de asker cıravlarından. Aşağıdaki şiirlerden O'nun savaşlara katılan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Seyhun böylat at şaptam,
 Sarı caydan ok attım.
 Köp duşpandı kulattım,
 Halıktı özime karattım.
 El ağasın sıyladım.
 Elden asker çıynadım.
 Birigivge halıktı,
 Köp küşimdi cıynadım.
 Çer tanaban kuvırdım,
 Ay baltam kolğa alıp,
 Arkırıp turıp cuvırdım.
 Çez cebeni ok ettim,
 Duşpanımdı çok ettim.
 Celge kulın hayladım,
 Kurbum menen oynadım.
 Türkistanda toy berdim,
 Konalkağa koy berdim.
 Baygige at şabıstam,
 Doslar menen tabıstam.

Aşağıdaki tolgav da O'nun asker cıravlarından olduğunu göstermektedir:

Kayrılıp kılış salganda
Karakterim mert boldı,
Karındanan ayrıldım,
Cüregime dert boldı.
Sunggi tiydi sanıma,
Kattı battı canıma.
Talaşp emşek emişken,
Tay gunanday tebişken.
Ayrıldım göy karındaş,
Közden ağır selli cas.

Türkistan'ın güzelliklerini gözönüne
seren aşağıdaki tolğav da O'na aittir:

Ata curtı Türkistan,
Bolğan edi gülistan
Miyan köldi menşiklep,
Carıp kaldık irastan.
Arpa egip, kos aydap,
Cürdik berha masayrap.
Balığı cüzgen bülkildep,
Biydayı öşken celkildep.
Diyhanları mäs bolğan,
Şögirmesi selkildep.
Halkımız edi angıldak,
Tört-besevi kosılsa
Kefer edi, şavkıldap.
Kılışı bolar belinde,
Sebebi cav köp elinde.
Duşpan menen alıssa,
Her birevi besevin,
Kulatadı keminde.
Buharga bardur talası,
Uzaktan közdü tartadı,
Sıgnak degen kalaş.
Buhar menen Sıgnaktıng
Bir heptelik col edi,
Ekeving arası.

Aşağıdaki tolğavında ise Müyten Ci-
rav, Ciydeli Baysın elini tasvir etmekte-
dir:

Seyhun derya suvınan,
Köldeneng kesip ötingiz.
Ciydeli Baysın ullı curt,
Ullı cürtkä cetingiz.
Belent bolar tavları,
Malğa caylı oris bar.
Şöbi bolar kunarlı,

Tavda öşken cemis bar.
Kaptalında tengizi,
İşinde balık oynagan,
Bekireleri ilaktay,
Cegen avız toymagan.
Bir çağında deryası
Sağa alğan batıldan,
Dalasında kiyigi,
Ör koyanday atılğan.

CİYEN CİRAV⁶

XVIII. yüzyıl cıravlarından. Do-
ğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bi-
linmemekle birlikte araştırmacılar, giirle-
rinden hareketle 1710 yılında doğup
1784 yılında öldüğünü tahmin etmekte-
dirler. Bazı araştırmacılar ise onun 1730'da
doğup XIX. yüzyılın başlarında öldüğü-
nü ileri sürmektedirler.

Cungar baasını neticesinde Karakal-
paklar'ın Harezme göçtüğünü gören Ci-
yen, bu göç sırasında bir taraftan zorda
kalan halka yardım ederken bir taraf-
tan da kopuzunu eline alıp bu felâketi
edeşletirmiştir. Cıravın "Poskan El"
adlı tolğavı bu felâketi anlatmaktadır.

Noğaylı, Zamana, Caratkan, Ne Pay-
da, İs Bolmas, Caslık, Cigirma Bes,
Ayrışa, Ciyen Colı, Teris Kayır, Poskan
El gibi tolğavların cıravı olan Ciyen, ay-
nı zamanda usta bir destan anlatıcısıy-
dı. Özellikle Şaryar destanını bütün epi-
zotlarıyla "carla" maktaydı.

Müyten uruğu Abız tıresinden olan,
Ciyen cıravlık destürünü bütün yönle-
riyle devam ettirmiştir. Kallı Ayumbetov,
Sâdirbay, Mevlenov, Orınbek Kocurav,
Şemşet Hocaniyazov ve Necim
Davkarayev gibi alimlerle 1963 yılında
Ciyen Cırav hakkında "Ciyen Cıravdınğ
Ömiri, Hem Tvorçestvosı" adıyla bir
doktora tezi hazırlayan Artık Kerimov,
cıravın geleneğe sahip biri olduğunu be-
lirtmiştir. Ciyen, cıravlık geleneğine de
uymuştur. Halmurat, Kazakbay, Şanköt
o'nun yetiştirdiği cıravlardandır.

XVIII. yüzyılın en ünlü cıravların-
dan biri olan Ciyen, Türkistan'da yaşa-
yan Özbek, Türkmen, Kazak gibi diğer

Türk boyları arasında da sevilen bir cıravdır. Özellikle Kazak Türkleri Ciyen'i kendi gelenekleri içinde göstermektedirler. Aslında bu normal bir durumdur. Çünkü, XIX. yüzyılın ortalarına kadar bu iki Türk boyunun geleneği birbirinden ayrı değildi.

Aşağıdaki şiir parçaları Poskan El tolgavından alınmıştır.

Poskan elding izinde,
Kobuzımdı kolğa alıp,
Kaygılı nama şalaman.
Nege kapa bolmayın,
Kobuzımdı ne uşın,
Kaygılı etip şalmayın,
Mına ölgen cas, canlar,
Mına ölgen atalar,
Közlerin garga şokıydı,
Tappağan song panalar.
Inğıranbayın men nege,
Mınav halık şubırğan.
Bararına ceri çok,
Batarına köli çok,
Ataklı etip bararğa,
Mekanlı cayı ceri çok.

.....

.....

Kulak salıng doslarım,
Karılğan bul zamanda,
Kaygı-hasıret kaplach.
Karakalpak bulgen el.
Tenglik tappay hanlardan
Kosıvğa belin bayladı.
Pospay olar ne kılın,
Kim köringen asılın,
Pütün bolmay çağası,
Han, Sultānlar kün bermey,
Elimdi koyday calmadı.

.....

.....

Ata curtı Türkistan,
Onda da payan etpedi.
On eki ayda tapkanı,
Kısazıkka cetpedi.
Kemtar boldı suvları,

Ekse egin pitpedi.
Cavgerşilik köp boldı.

.....

.....

Cası kaytkan şarnılar,
Bügilgen beli analar,
Köşken köşke ere almay,
Cokda kaldı birazı.
Bölginşilik bul boldı,
Karakalpak poskan el,
Harezme cetüvge,
Hemmeleri buydı bel.

.....

.....

Postıng sonda sandalap,
Arkalandık arbanglap,
Ahret kördik ölümnen,
İşerge suv bolmadı.
Közlerimiz cavdırıp,
Aşıktan kattık kakpaştay,
Kol-ayaklar kaltırıp,
Tün-tünrip kar cavdı.
Turmadı heşbir cavdırıp,
Sonda da bizde kıyım çok,
Calang ayak, calang bas,
Kiyatırımız kalırap.
Bazbirevding kolunda,
Kundaklavlı balası,
Anasınan süt şakpay,
Tamşlay köz cası.

CIYEMURAT CİRAV*

Bekmuhamed oğlu Ciyemurat cırav, 1836 yılında Törtkul'a bağlı Şorahan ilçesinde dünyaya gelmiştir. Kitay uruğunun kaygılı tiresinden olan Ciyemurat, genç yaşta başladığı cıravlığı gün geçtikçe geliştirmiş ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında Törtkul ve Şorahan etrafının en ünlü cıravı olmuştur.

XIX. yüzyılın en ünlü cıravlarından biri olan Ciyemurat, ailesi tarafından geleneğe uygun olarak dönemin büyük cıravlarından olan Kazakbay'ın yanına cırav olarak yerleştirilmiştir. Kazakbay cıravdan gelenekle ilgili ilk bilgileri öğrenen Ciyemurat, daha sonra Şora-

han'dan ayrılarak Buhara, Semerkant ve Surhanderya'ya gitmiş, oralarda tanıştığı Halmurat, Şanköt ve Kurban cıravların yanında çıraklık etmiştir. Adı geçen cıravlardan gelenegin bütün ince-liklerini öğrenen Ciyemurat, daha sonra Şorahan'a dönmüş ve Aral beyunun en "ataklı" (Meşhur) cıravı olmuştur.

Ciyemurat hem irticâden şair söyleyebilen bir cıravdı, hem de cıravlık geleneginin temel şartı olan destanları bütün epizotlarıyla anlatabilirdi. Özellikle Alpamis, Koblan, Edige, ve Kırkkız o'nun en iyi "cırla"dığı destanlardı.

Cıravdan ilk derlemeleri büyük folklorcu Ebubekir Ahmetcanoglu Divaev yapmıştır. Divaev özellikle Alpamis destanını derlemiştir ve 1897 yılında derlediği bu metni 1902 yılında Rusça tercümesiyle birlikte yayımlamıştır. Alpamis destanı daha sonra Ciyemurat cıravdan birkaç defa daha derlenmiştir.

Ciyemurat ustalaştıktan sonra geleneğe uyarak yanına Nurabilla, Kurbanbay, Erpolat ve Paleke cıravları çıkararak olarak alıp yetiştirmiştir.

Karakalpak cıravlık geleneginin güçlü temsilcilerinden biri olan Ciyemurat, 1916 yılında 80 yaşındayken Şorahan'da ölmüş ve Montak köyüne gömülmüştür.

Aşağıdaki "kosuk", Ciyemurat cıravın anlattığı Alpamis destanından alınmıştır:

Alma başlı caşd sona,
Hevdektig kolinde yakşı
Dendan saplı zühri pışak,
Beglierding belinde yakşı.
Her kim elinde yakşı,
Egin hem yerinde yakşı.
"Alpamis" ta yazdırıptı,
Ciyemuratting tilinde yakşı
Yarğa bolsang beş kış apık,
Sonşeni yakşı deydi.
Sazğa keltirdi bul bakşı
Bul geplerdı aytıp turğan,
Bekmuhamed ugli Ciyemurat

bakşı.

KURBANBAY CIRAV⁷

Adı "Kırk Kız" destanıyla birlikte anılan Kurbanbay cırav, 1876 yılında Törtkül'e bağlı Şorahan'da dünyaya gelmiştir.

Manggıt uruğunun Karamanggıt tiresinden olan Kurbanbay, cıravlık geleneginin ilk düsturlarını ailesinden almıştır. Ailesinde kopuzcu, sazende ve kosıkçılar varmış; hatta içlerinde bazıları destan bile anlatabilirmiş.

Ailesi aslen Şorahanlı değildir. Dede-i Karaveyis esas yurtları olan Şımbay'a bağlı "Turım Köpir"u yoksulluk yüzünden terkedip Şorahan'a gelmiş ve oranın zenginlerinden olan Akveyis'in yanına çoban olarak yerleşmiştir. İşte Kurbanbay da, babası Tecibay da o ağanın yurdunda dünyaya gelmiştir.

Kurbanbay'ın çocukluğu Akveyis ağanın yanında çobanlıkla geçmiştir. Küçük yaşlardan itibaren koyun arkasında "kosık aytıp", kopuz çalan cırav, etrafının da teşvikiyle çobanlıktan ayrılmış ve Törtkül'deki Ciyemurat cıravın yanında çıraklığa başlamıştır. Kurbanbay, Ciyemurat cıravdan gelenegin erkân ve usûlüyle "Alpamis" destanının kısa bir varyantını öğrenmiştir. Bir süre sonra onun yanından da ayrılan genç cırav, Şımbaylı, Nurabilla cıravın yanına gitmiş ve birbuçuk yıl o'na çırak olmuştur. Kurbanbay, Nurabilla'dan Koblan, Alpamis, Edige, Erşora, Şaryar destanlarıyla Yaryar, Hey Yar, Şerbeyit, İlğal, Nurabilla Tolğavı, Yağlı Bâhâr, Caman Şıganak gibi tolğav, terme ve nameleri öğrenmiştir. Nurabilla'nın izniyle Kurbanbay, oradan ayrılp Nuratalı Kalmurat cıravın yanına, sonra da Erbay'ın yanına varıp yedi yıl çıraklık etmiştir.

Kurbanbay'ın gelenegi tam olarak öğrenmesinde ve usta bir cırav olmasında yukarıda adı geçen cıravların emegi çok fazla olmuştur. Uzun yıllar sonunda onlardan Kırk Kız, Alpamis, Koblan, Edige, Er Şora, Şaryar, Mespatşa, Şyirin-Şeker, Bozaman, Erziyvar, Kurbanbek, Hacigirey, Kansayım, Menglihan,

Cazkelen, Baltakey, Selimcan, Hatam-
tay, Cahansa ve Ersayım destanlarıyla
sayısız tolğav, terme ve nameyi öğren-
miştir.

K.Ayımbetov, N.Davkarayev, A.Begi-
mov, Ş.Seytniyazov, S.Málenov, N.Capak-
kov, Ö. Hocaniyazov, M.Seytniyazov,
A.Kerimov gibi alimler 1988-1958 yılları
arasında Kurbanbay cıravdan derleme-
ler yapmışlardır. Yapılan bu derlemele-
rin tamamına yakını yayımlanmıştır.

1956 yılında devlet tarafından "Miy-
net Kızıl Bayrak" madalyasıyla ödüllен-
dirilen Kurbanbay cırav, 1958 yılında 82
yaşındayken ölmüştür. Yaşadığı dönem-
de Türkistan'daki bütün Türk boyları
tarafından tanınan ve sevilen Kurban-
bay cırav, Törtkül'deki "Narencan Baba"
yatırının yanına gömülmüştür.

ESEMURAT CIRAV⁶

XIX. yüzyılın en meşhûr Karakalpak
cıravlarından biri Nurabilla'nın oğlu
olan Esemurat, 1893 (1894?) yılında
Kongirat'ın arkasındaki Akşanglak de-
nilen yerde dünyaya gelmiştir. O, Kon-
girat içindeki "Kândeki Kurama" uru-
ğundandır.

Esemurat, cıravlık erkân ve usûlünü
babasından öğrenmiştir. Esemurat, 12
yaşında başladığı ve 14 yıl süren babası-
nın yanındaki cıravlığı döneminde
o'ndan önce "kopuz şertiv"i sonra "Kob-
lan", "Alpamis", "Edige", "Maspatşa",
"Bozuğlan", "Şaryar", "Er Şora" gibi
Türkistan bölgesi cıravlık geleneğinin
en sevilen destanlarıyla bir çok kopuz
namesini öğrenmiştir. Esemurat, daha
babasının sağlığında usta bir cırav
olarak tanınmış; zamandaşları Ögiz, Er-
polat, Kıyas, Eşşan, Capak, Orınbay,
Cangabay gibi cırav ve baksırlarla birlik-
te Aral boyunda yaşayan Karakalpak ve
Kazak urukları arasında dolaşip kopuz
"şertip" söz koşmuştur.

Esemurat 1930 yılında Komünist
Partisi'ne kaydolmuş ve Parti üyeliğinin
verdiği avantajla bir çok şiirini ve destan-
ını plâga kaydettirmiştir. 1933-36 yıl-

ları arasında kolhozda çalışmıştır. Kol-
hozda çalışırken de geceleri cıravlık yap-
maya devam etmiştir.

Esemurat cırav, birçok festivale ve
yarışmaya katılmış; bu yarışmalarda çe-
şitli ödüller kazanmıştır. Meselâ 1939 yı-
linda Törtkül'de yapılan I.Karakalpakis-
tan sanat Olimpiyatı ve yine aynı yıl Taş-
kent'te yapılan I. Özbekistan Sanat Fes-
tivali'ne katılan Esemurat, bu şenlikler-
de çeşitli ödüller kazanmıştır.

Yine 1939 yılında Moskova'da yapı-
lan Sovyetler Birliği Sanat Olimpiyadı-
na Ögiz ve Kıyas cıravlarla birlikte kati-
lan Esemurat, orada da çeşitli ödüller
kazanmıştır. Aynı yıl Kongirat Kolhoz
Tiyatrosu'nda işe başlayan Esemurat,
bu tarihten sonra diğer Türkistan cırav-
ları gibi repertuarına yeni dönemle ilgili
şiiirleri de almıştır.

Esemurat, irticali olan bir cırav-
dır. Onun "kosık"larının bazıları daha
hayattayken yayımlanmıştır. Hemen he-
men bütün şiirleri kaydedilmiş "cırla" dı-
ğı destanların da büyük bir bölümü ya-
zıya geçirilmiştir. Kendisinden ilk derle-
me 1929 yılında yapılmıştır. Kallı Ayım-
betov ile Prof.Dr.A.Sokolov'un derledik-
leri bu ilk materyaller arasında kosık,
terme-tolğav ve geleneğe ilgili bilgilerin
yanında cıravın ve babasının hayat
hikâyeleri de vardır. N.Capakov, cırav-
dan 1939 yılında "Koblan" destanını
derleyip 1941, 1959 ve 1980 yıllarında
Karakalpak Türkçesiyle yayımlamış-
tır. 1957 yılında şair Rembergen Hocam-
bergenov tarafından cıravdan Alpamis
ve oğlu Acimurat tarafından ve Şaryar,
Er Şora destanları derlenmiştir. Bu des-
tanlardan Alpamis 1960 yılında yayım-
lanmıştır. Aynı yıllarda C.Hoşniyazovla
Kabil Maksetov cıravdan "Edige" destan-
ıyla birlikte birçok terme ve tolğav der-
lemişlerdir. Cıravdan derlenen kosık, na-
me ve termelerden bazıları şunlar-
dır: Hey Yar, İlğal, Yar-Yar, Siban, Okı-
mıs, Tangatar, Terme Naması, Aytuvar,
KemiyeK, Şangköt, Hevcar, Yağlı Bahâr,
Erman, At Şabar, Can-Can, Barkel, Kün

Sıgar, Ceti Asırım, Düyssenbay Naması,
Cortavlı, Şarbeyit, Teke Nalıç, Muhalles,
Kızminayım, Bozatav, Eşbay...İlh.

Karakalpak cıravlık geleneğinin en iyi temsilcilerinden biri olan Esemurat, babası Nurabilla'nın cıravlık kolunu devam ettirmiş ve oğlu Âcimurat'la birlikte Cumabay'ı usta birer cırav olarak yetiştirmiştir.

İrticâli yüksek cıravlardan biri olan ve bir çok destanı cıravlık geleneğinin erkân ve usûlüyle birlikte cıravlarına öğreten Esemurat cırav, 1979 yılında 86 yaşındayken ölmüştür.

Aşağıdaki terme ve namerler Esemurat cıravdan derlenmiştir:

Biyssenbay Namesi:

Almadan kızıl cüzing bar,
Kara narkas közim bar,
Kulağıng salıp kup tungla
Anangning aytar sözi bar.
Hasıldur sizing zatıngız,
Kaytpağay balam patingız,
Bul saparıngdı koyşanga,
Arıktur mağan atıngız.

Ormanbet Biy Tolğavi

Ormanbet biy (av) ölgende,
Mingsan Nogay (av) bülgende,
Ul kalmadı, kız kaldı,
Sebil Nogay kozğaldı
Ülkemnen gencesi.
Altınmın seresi,
Sarşahanım der edi.

Bunnan arman köstermen
Miyrimisiz akkan Akderya
Akderyağa cestermen,
Buyranıp turğan deryadan,
Keme salıp östermen.

Kemiyek

Güldey bolğan gül başında terizim bar,
Bes vak namaz bir Alladan karım bar,
Kulğıng sal tunglay bergil atacan
Perzentingning aytatuvğın arzı bar,
Perzentingning aytatuvğın arzı bar.
(Mendey kaysar palvaningning arzı bar-ey)

Sen öltirseng mennen tşer şam-şarak,
Kartayğanda şımadı ıghal-bak,
Sen öltir me, dos bolayak ekşevmiz
Kudam bir bildim, rasukdı men hak.

Taslamağıl gölde mening basımdı
Közimnen ağız ba kanlı casımdı.
Bul sötime inanbasang can dostim
Âveli murımdı kav, ekşişi alğı şaşımdı.

Kazan urıp soldırmağıl gülimdi,
Cebir menen mağan kulma zulımdı,
Öltirmegil, dos bolayak ekşevmiz
Korıkkannan sağan berdim dinimdi.

NOTLAR:

- (1) Yazının I. bölümü için bkz., Yrd. Doç. Dr. Metin ERGUN, "Karakalpak Aşık Tarzı Şiir Geleneği Üzerinde Araştırmalar I", Türk Kültürü, XXXIV (397), Mayıs 1996, 275-289.
- (2) Kastuvğan Cırav hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Kamal Membetov, Eric Devirdegi Karakalpak Edebiyatı, Nökiş 1992, 190-192.
Ayrıca Kazak ve Nogay Türkleri'nin aşık tarzı şiir geleneğiyle ilgili hemen her kaynaktaki Kastuvğan cıravla ilgili bilgi bulunabilir.
- (3) Dospanbet cırav için bkz. K.Membetov, age, 201-203. Ayrıca Dospanbet cırav hakkında Kazak ve Nogay Türklerinin aşık tarzı şiir geleneğiyle ilgili kaynaklarda da bilgi bulunabilir.
- (4) Mıytên Cırav hakkında daha geniş bilgi için bkz. M.Membetov; age, 219,228.
- (5) Daha geniş bilgi için bkz.: K.Membetov, age, 234-239; T.Adambayeva, Cırav Namerleri, Nökiş 1991, 14; Kallı Ayımbetov, Haik Danalığı, Nökiş 1988, 63-67., K.Makssetov-A.Tecimuratov, Karakalpak Folklorı, Nökiş 1979, 214-325.
- (6) Ciyemurat cırav hakkında daha geniş bilgi için bkz.: T.Adambayeva, age, 14-15; K.Ayımbetov, age, 81-83; İsmail T.Sagitov, Karakalpak Halkınun Kaharmanlık Eposı, Nökiş 1986, 195-201.
- (7) Kurbanbay cırav hakkında daha geniş bilgi için bkz.: İ.T.Sagitov, age, 209-212, 298-300; K.Makssetov-A.Tecimuratov, age, 380-382; Kabil Makssetov, Karakalpak Cırav Bakınları, Nökiş 1983, 55-76; K.Ayımbetov, age, 85-87. T.Adambayeva, age, 22-23.
- (8) Esemurat cırav hakkında daha geniş bilgi için bkz.: T.Adambayeva, age, 23-25; K.Ayımbetov, age, 88-89; K.Makssetov, age, 77-92; İ.T.Sagitov, age, 109-112, 189-195.